

ДЖОН БЕЙКЪН СОРИ МОРИТ

/ 1794 /

До 1914 г. Джон Б. С. Морит е известен преди всичко като учен — класик и политик. Роден през 1772 г., едва 18-годишен, той става господар на имението Рокби, прочуто със своята красота, и на едно значително наследство. Джон Морит учи в колежа Сейнт Джон в Кеймбридж и в началото на 1794 г. получава магистърска степен. Веднага след това в края на февруари се отправя на пътване на Изток. Прекрасно версиран в древна история и литература, той посещава останките на антични градове и храмове в Гърция и Мала Азия. Един от защитниците на идеята за съществуването на Троя, Морит върви по следите на „Илиадата“ и изследва областта в близост до древния Илион.

През 1796 г. Морит се завръща в Англия и се установява в родовото си имение в Йоркшър. Три пъти е член на парламента като представител на горите. Морит публикува сравнително малко — няколко политически памфлета, няколко литературни статии, няколко поетически произведения. Известна е тясната му и дълга дружба с Уолтър Скот, който го цени като един от най-близките си и доверени приятели. До края на живота си през 1843 г. Джон Морит е активен участник в различни литературни общества и непрекъснато обогатява прочутата си колекция от скулптури и живопис в Рокби.

Както вече беше казано, до 1914 г. само много тесен кръг е бил запознат с пътешественика Джон Морит. Оригиналните му бележки се намират в частна колекция и са издадени през споменатата година под редакцията на Дж. Е. Мариндин. Бележките на Морит са поднесени под формата на писма и са разпределени в 12 глави — пътване от Остенде до Дрезден; от Виена и впечатленията му от полското въстание; пътването от Виена до Цариград; описание на Цариград; пътване из Мала Азия и остров Самос; Троя, Хиос и Лесбос; пътване от Атон и от Солун до Атина; Морей; Крит; Олимпия и Йонийските острови; Неапол; връщането от Рим към Виена.

По-долу е публикуван откъс от трета глава, който описва пътването на Морит от Букурещ до Одрин (The Letters of John B. S. Morritt of Rokby. Descriptive of Journeys in Europe and Asia Minor in the Years 1794—1796. Edited by G. E. Marindin. London, 1914. p. 61—67).

ЦДИА: КМФ 04, Инв. № 409/49.

ПИСМАТА НА ДЖОН Б. С. МОРИТ ОТ РОКБИ
ОТНОСНО ПЪТУВАНИЯТА МУ В ЕВРОПА И МАЛА АЗИЯ
ПРЕЗ 1794—1796 Г.

Чорлу, на Мраморно море,
25 юли 1794 г.

Мила Ана,

Пиша ти в доста странно положение. Намирам се на стъпалата на една турска гостилница в малко градче отвъд Адрианопол и съм заобиколен от турци и неверници, изумени от средствата ми за писане и които опипват всяка тяхна част. Току-що спасих перодръжката си от лапите им и тъй като всичко наоколо ми е толкова смешно, навярно не ще има по-добро време да ти пиша. Уилбрахам и Стокдейл се опитват да спят, защото сме станали в два и половина [ч.], а горещината сега (около два часа след обед) е непоносима. Аз обаче вече си дремнах и нямам намерение отново да се опитвам да спя, тъй като физиономните на улицата, където в момента се намирам, обещават да са доста забавни. Писмото ми вероятно ще бъде изпратено от Константинопол и ти без съмнение очакваш по-подробно от предишното.

След като бях писал на майка си за нашите дела до Херманщат, ние се движим почти непрестанно. Ще видиш по картата си, че много скоро след това напуснахме Трансилвания и навлязохме в турските владения. Валахия, която е първата провинция, която принадлежи на Портата¹, е под прякото управление на княза на Валахия и е изцяло християнска, като на никой турчин не е разрешено да упражнява [тук] религията си или да доведе жените си. Валахия се простира от прохода Ротентурм², където влязохме в нея, през Букурещ и до Систова³, където я напуснахме, в продължение на около триста мили, от които единствената част, която може някому да бъде приятна, е проходът през планините от Трансилвания. Той е около двадесет и пет или тридесет мили и има красиви скални и горски пейзажи. Нямахме обаче друг начин да прекараме каруците си освен с волове и пътувахме през него два дни. Останалата част от Валахия е бедна, гола и равна земя, която, ако не е покрита тук-таме с къпина и магарешки бодил, ще бъде досущ Банат. Пътят ни към Букурещ минаваше през градовете Арджис⁴ и Питести⁵, които може би ще видиш отбелязани на картата, макар че и двата не са по-големи от Боуз. Напускайки Трансилвания, се простихме с легла, маси и столове, защото власите, които са гръцки християни⁶, както и турците, никога не седят на издигнато и винаги спят облечени върху килими.

За да ти дам известна представа за нравите на страната, ще ти разкажа как ни посрещнаха една нощ в едно село близо до Арджис, където преспахме. Нямахме гостилница или кръчма в

селото и ни заведоха до имението на един влашки благородник — къща много подобна като тази на Хенби. Господарят на къщата бе в Букурещ и бяхме посрещнати от жена му. Тя се беше разположила на ниско канапе, което изпълваше едната страна на стаята, заобиколена от пет-шест гръцки роби с голяма тържественост. Тъй като за пръв път виждах гръцко облекло, за което ти толкова си чувала, ще ти опиша нейното. Дрехата ѝ беше с дълги ръкави и отпред не беше по-висока от пояса ѝ, който се връзваше à la Campbell. При глезените и по краката ѝ се събираше като панталон и беше ушита от напръскал лек муселин. На главата си имаше плоска висока шапка със златно пискюлче отгоре, а през челото ѝ минаваше шал, като косите ѝ падаха свободно върху раменете ѝ. Върху роклята си носеше дълго светло-синьо копринено наметало, поръбено с кожи и с три четвърти ръкав. Краката ѝ бяха обути с тънки жълти кожени обувки и чехли, които тя остави до канапето, за да вдигне краката си, защото всички седят с кръстосани крака, à la Turque. Върху гърдите си носеше тънко парче надиплен муселин, събран под пояса ѝ; и мога да те уверя, че макар да не беше в *première jeunesse*, трудно може да си представиш по-елегантна фигура.

Не бяхме вечеряли и тя прати да донесат от селото всичко, каквото пожелахме и с което тя не разполагаше в къщи. След вечеря двама слуги минаха с леген и кана, за да ни полеят да си измием ръцете. Тя имаше малко дете на около четири години, с което много се сприятелихме. Тя ни показа и едно момченце, по-голямо с около година, което бе купила от турски войници по време на последната война с австрийците⁸. След вечеря и кратък разговор чрез преводач тя ни остави да се разположим на канапето, върху което спяхме с наслаждение, тъй като беше широко около шест фута и дълго колкото стаята. На сутринта тя влезе с малкия си син и даде на всеки от нас по чаена лъжичка сладко от рози, най-хубавото, което някога съм опитвал и което е ежедневен обичай при тях. Не трябваше да плащаме за нищо освен за това, което бяхме получили от селото, и напуснахме къщата, доволни от новото място и от гостоприемството, което ни бяха оказали. Това обаче беше само един от многото дни, прекарани във Валахия, а за другите не мога да разкажа нищо забавно. Дори Букурещ не заслужава внимание; наистина Константинопол включва в себе си всички градове. В Букурещ оставихме каруците и продължихме на коне под охраната на еничарите, които водят пощата.

Когато навлязохме в България при Систова, се простихме с християнството. Бяха ни казали, че пътищата са доста опасни, и се учудихме на смелостта на нашите водачи, които пътуваха с нас до един часа сутринта през първия ден. Всъщност установихме, че опасностите, за които толкова се говори, значително са преувеличени, макар със сигурност да има разбойници в планините наоколо. Нашите слуги, които бяха тръгнали с пощата с друга група,

видели неколцина, но те не се опитали да ги нападнат. Тъй като групата ни рядко наброяваше по-малко от осем или девет добре въоръжени мъже, не считахме, че трябва особено да се боим и това убеждение не ни измами.

Преглеждайки дневника си, установявам, че е имало толкова много безинтересни дни, че няма да се впускам в подробности, а само ще спомена това, което ми се стори, че заслужава внимание.

(Пера, 28 юли). Дунавът при Систова, където го прекосихме от Валахия, е широк не по-малко от миля и половина и тече надолу в един голям, величествен и много дълбок ръкав. Мисля, че това е най-голямата широчина на европейска река на разстояние около двеста мили от морето, при това море без големи приливи и отливи, защото Дунавът е напълно сладководна река. Систова е красиво разположен на неговите брегове, украсен с градини и стара гранична крепост, която се издига от едната страна на хълм, надвиснал над реката; той доста радва окото след скучните равнини на Валахия. Може би не е излишно да ти кажа, че това е мястото, където е бил сключен последният мир между Австрия, Русия и Турция през 1791 г.⁹.

Пристигнахме в Гирнова¹⁰ много късно, както вече споменах, след като бяхме яздили около шест часа. Имаше пълнолуние и луната светеше ясно и макар че бяхме уморени, пътувахме приятно по една тясна пътека сред огромна и прекрасна дъбова гора. Отдясно се простираше чудна гора, увенчана със скали, осветени от луната; отляво под нас се извиваше една река, украсена с дървета, която отчасти отразяваше светлината на луната; от другата страна се издигаше скалист, обрасъл с гори бряг като предишния, но в дълбока сянка. Този пейзаж продължи няколко мили, като лунната светлина си играеше през гъстите листа, надвиснали над пътя; трудно можеш да си представиш по-очарователна картина.

На втория ден пътувахме през богати и разнообразни местности, такива, на каквито се радвахме между Конкастър и Ротерхам, не чак толкова особени, но винаги приятни поради многообразието и изобилието на пейзажа и много трудни за описване. Доближавахме се до класическите територии. Пренощувахме в подножието на една планина, която пресякохме на следващия ден; тя разделя България от Романия (древната Тракия). Тази планина, макар сега принизена с името Бал Кан, не е нищо друго освен античния Хемус. Малко изгледи могат да съперничат на красотата на това изкачване, което обаче бе твърде бързо и "escarpé"; от всеки завой се представяха най-разкошните и красиви гледки към равнината долу, която е много разнообразна и не е никак гладка. Поседяхме половин час на върха, като си въобразявахме разни паркове и имения по отделните хълмове, красиво подредени, но винаги си казвахме, че всичко това трябва да бъде пренесено в Англия, към която всички ние храним необяснима привързаност. Слизането от другата страна бе още по-стръмно и се спускаше по склонове, лишени от растителност, а само с дъл-

Боки, каменисти дефилета, издълбани от пороите през зимата. Беше по пладне и не можеш да си представиш горещината.

Следващия ден пристигнахме в равнината на една широка река, която сега се нарича Марица и която ни съпътствуваше през цялото време до Адрианопол. Тази река, която сега е почти неизвестна, е била Хебрус, тъй прочута поради тъжната история на Орфей, чиито глава и лира тя отнесла, след като вакханките от планините го разкъсали на парчета.

Не видяхме никакви вакханки, нито пък чухме поети да пеят по бреговете ѝ; но никак не се учудихме, че е била любимо убежище за първите, когато в Адрианопол опитахме едно от най-хубавите вина, които сме вкусвали и с които се слави цялата тази област. Не знам как Орфей се е разхождал по нейните брегове; аз бих предпочел, за да видя поетични красоти, да препускам по течението на Ауге и Calder¹².

Адрианопол е голям стар град с много развалини, но очевидно турски с изключение на една стара стена, която свързва Марица с Tangia¹³, друга малка река, и която може да е била границата на древния град. В Адрианопол има две големи джамии, които посетихме. Тези постройки са истинско украшение за града и са, както знаеш, техните църкви. Главната в Адрианопол е величествена. Първо се влиза в голям двор около 180 квадратни фута, заобиколен с покрита аркада с колони и малки куполи; дворът е покрит с бял мрамор, а по средата има мраморен фонтан. Пред погледа се изправя джамията, огромно, но леко кръгло здание с голям купол, на чийто връх блести позлатен полумесец. Покритата галерия се опира на шест колони, всяка от монолитно парче гранит, високо около тридесет фута, а от двете страни на фасадата има по едно високо минаре. Те представляват огромни колони, подобни на Лондонския монумент, с три малки балкончета от външната страна, от които в определени часове свещениците събират хората за молитва, тъй като тук никога не се използват камбани. Около църквата има четири минарета на еднакви разстояния. Върховете им са остри и покрити с калай или позлатени и са украсени с позлатени полумесеци. Вътрешността на джамията е осмоъгълна, с диаметър около сто фута, а куполът се опира на осем арки и толкова колони. Последните (според нашите представи) не са много изкусни и са боядисани с весели цветове в нелепи фрески, но размерът на джамията и живостта на цветовете придават на ансамбъла изключително приятен вид, което ще разбереш, ако ти кажа, че ми напомня Рейнли¹⁴. Подът е покрит с килими и тъй като турците винаги седят на него, гледката не се разваля от столове, скамейки и пр.

Когато влязохме, свалихме си обувките и я разгледахме цялата, като тук ни досаждаха много по-малко, отколкото ми се е случвало често в римокатолически църкви, макар че ни придружаваха само нашите турски еничари и не разполагахме с никакво разрешение или нещо подобно. Дори ни накараха да опитаме

водата от един фонтан, който се намира в центъра на църквата за умиване и др. и която ни се стори отлична. Те [турците] са представяни в доста лъжлива светлина по отношение тяхната нетърпимост и обидите, нанасяни на християните. Истината е, че с нас не само не се отнасяха зле, но трябва да кажа, че навсякъде сме били посрещани добросърдечно; те са много невежи, но безвредни. Веднъж или два пъти деца са ни назовавали с прозвището *jawg*¹⁵, т. е. дявол; но ще може ли човек да пътува из Англия в турски одеяния или друго чуждо облекло, без да бъде десет пъти нахокан по този начин? Те са много любопитни, особено по отношение на оръжието, каквото те винаги имат при себе си, и рядко се е случвало да стигнем до някое село без хората, които са се събрали около нас, да ги разгледат основно.

Особен обект на любопитство стана един мой нож с няколко остриета и инструменти. Никога не можеш да срещнеш турчин дори след оран без пищови или голяма сабя в пояса, нещо, което го прави да изглежда доста страшен. Изобщо не можеш да си представиш какво представляват гостилниците в Турция. Турците винаги спят облечени и никога няма да откриеш други легла освен килим от рогозки (по това време на годината разпънат обикновено на открито).

От Букурещ яздохме тринадесет дни...

¹ Високата Порта (Баб-и Али) — название на османското правителство.

² Дн. Турну Рошу, Румъния.

³ Гр. Свищов.

⁴ Дн. гр. Куртеа де Арджеш, Румъния.

⁵ Гр. Питешти, Румъния.

⁶ Т. е. православни.

⁷ Първа младост (фр.).

⁸ Войната между Австрия и Османската империя между 1788 и 1790 г.

⁹ Мирът в Свищов е подписан на 4 август 1791 г.; според него Австрия получава Оршо̀ва и областта около града в Банат, северно от Железни врата.

¹⁰ Гр. Търново.

¹¹ Стръмно (фр.).

¹² Река и област в Шотландия.

¹³ Р. Тунджа.

¹⁴ Известен курорт на Темза, в Челси, Лондон.

¹⁵ Вероятно авторът е чул прозвището „гяур“ — неверник, което погрешно превежда с дявол.

Превод и бележки Мария Тодорова